PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

ZAMONAVIY TA'LIMDA PEDAGOGNING INNOVATSION VAZIFALARI: O‘QUVCHILARNI MUSTAQIL VA TANQIDIY FIKRLASHGA O‘RGATISH METODIKASI

Baxromova Mohinur

Samarqand davlat Pedagogika instituti pedagogika yo’nalishi 1-bosqich talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20545950

Annotatsiya: Ushbu maqolada global axborotlashuv hamda raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan davrda zamonaviy pedagogika fani oldida turgan dolzarb vazifalar, xususan, ta'lim oluvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari keng miqyosda tadqiq etilgan. An'anaviy yodlash va tayyor ma'lumotlarni o‘zlashtirish tizimidan zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvga o‘tishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, dars jarayonida interaktiv metodlar, muammoli ta'lim texnologiyalari hamda innovatsion keyslardan foydalanishning amaliy usullari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, keys-stadi, motivatsiya, innovatsiya, kreativlik.

I. KIRISH

XXI asr — yuqori texnologiyalar, sun'iy intellekt va axborot oqimi mislsiz darajada tezlashgan davr hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim tizimining bosh maqsadi faqatgina muayyan fundamental bilimlar majmuasini o‘quvchi yoki talaba ongiga singdirishdan iborat bo‘lib qolishi kutilgan samarani bermaydi. Zero, har qanday ensiklopedik yoki statistik ma'lumotni zamonaviy gadjetlar va global internet tarmoqlari yordamida bir necha soniyada topish imkoniyati mavjud. Shunday ekan, zamonaviy pedagogika fani va amaliyoti oldida

fundamental professional savol tug‘iladi: **Bugungi maktab va oliygoh ta'lim oluvchiga nima berishi kerak va uning shaxs sifatida shakllanishida qanday rol o‘ynashi lozim?**

Ushbu savolning yagona va eng to‘g‘ri javobi — o‘quvchilarda **mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishdir**. Zamonaviy shaxs

axborotlar ummonidan o‘ziga kerakli va to‘g‘ri ma'lumotni ajratib olishni, uni mantiqiy süzgichdan o‘tkazib tahlil qilishni hamda real hayotiy muammolarni hal etishda amaliy qo‘llashni o‘rganishi shart. Aks holda, jamiyat faqat tayyor

qoliplar asosida ishlaydigan, ijodiy yondashuvdan yiroq bo‘lgan kadrlarga to‘lib ketadi. Ushbu maqolada pedagoglarning aynan shu yo‘nalishdagi faoliyatini modernizatsiya qilish va dars o‘tish metodikasini yangilash masalalari ilmiy-amaliy jihatdan ko‘rib chiqiladi.

II. ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIK ASOSLAR

O‘quvchilarning mustaqil faoliyatini tizimli tashkil etish va ularda ijodiy, mustaqil fikrlashni rivojlantirish muammosi uzoq tarixiy ildizlarga ega. Sharq uyg‘onish davri mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy va Ibn Sino o‘zlarining ilmiy asarlarida ilm egallash jarayonida shaxsning faolligi, uning shaxsiy kuzatuvlari va mustaqil mulohazasiga alohida urg‘u berganlar.

Alisher Navoiy asarlarida ham ta'limda majburlash emas, balki shakllanayotgan shaxsning tafakkurini uyg‘otish muhimligi uqtirilgan.

G‘arb pedagogikasida esa Jon Dyui, Jan Piaje va Lev Vigotskiy kabi psixolog va olimlarning "konstruktivizm" nazariyasi ta'lim tizimida inqilob qildi.

Ularning qarashlariga ko‘ra, bilim insonga tayyor mahsulot sifatida berilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan shaxsiy tajriba, xatolar va faol fikrlash jarayonida "quriladi", ya'ni qayta kashf etiladi.

Zamonaviy o‘zbek pedagog olimlaridan J.G‘.Yo‘ldoshev, R.H.Jorayev va B.X.Xodjayevlar ham ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish, talabalarning mustaqil ishlarini tizimli tashkil etish va mantiqiy fikrlash madaniyatini shakllantirish muammolarini keng tadqiq etishgan. Biroq, bugungi raqamli avlod (Z-avlod va Alfa-avlod) psixologik xususiyatlarini, ulardagi "klipcha fikrlash" (axborotni qisqa va vizual qabul qilish) moyilligini hisobga olgan holda, pedagogik metodlarni doimiy ravishda transformatsiya qilib borish ehtiyoji mavjud.

III. TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLILLAR

Pedagogik kuzatuvlar va empirik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an'anaviy

"O‘qituvchi — subyekt (aktiv), o‘quvchi — obyekt (passiv)" modeli bugungi kun talablariga mutlaqo javob bera olmaydi. Ushbu eskirgan tizimda o‘quvchi faqatgina ma'ruzani eshituvchi, konspekt qiluvchi va imtihonda o‘sha yodlagan narsasini qaytarib beruvchi mexanik ijrochi rolini bajaradi. Bu esa darsda

zerikishga, motivatsiyaning pasayishiga va kreativlikning so‘nishiga olib keladi. Mavzuni ilmiy jihatdan tahlil qilish va farqlarni yaqqol ko‘rish uchun an'anaviy dars modeli bilan zamonaviy innovatsion (interaktiv) dars modelini maxsus mezonlar asosida solishtirib chiqamiz:

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchida mustaqil fikrlash mexanizmini faollashtirish uchun pedagog quyidagi zamonaviy strategiyalarni ta'lim jarayoniga tizimli ravishda olib kirishi shart:

Pedagogik mezonlar	**An'anaviy dars modeli**	**Innovatsion (Interaktiv) dars model**
O‘qituvchining darsdagi roli	Asosiy ma'lumot yetkazuvchi, nazorat qiluvchi va buyruq beruvchi (Diktator)	Yo‘naltiruvchi, maslahatchi, jarayon koordinatori (Fasilitator)
O‘quvchining faollik darajasi	Passiv eshituvchi, yod oluvchi va qayta takrorlovchi	Aktiv ishtirokchi, tadqiqotchi va muammo yechuvchi

Bilim olish manbalari	Faqat belgilangan darslik va o‘qituvchining ma'ruzasi	Darslik, internet resurslari, guruh tahlillari, amaliy tajribalar
Xatolarga nisbatan munosabat	Salbiy baholanadi, jazolanadi yoki kamchilik deb qaraladi	Izlanish, o‘rganish va haqiqatga yetishish bosqichi hisoblanadi
Darsning yakuniy maqsadi	Mavzuni yodlash va testdan o‘tish	Ko‘nikma (kompetensiya) shakllanishi va amalda qo‘llash

1. **Muammoli ta'lim texnologiyasi:** Dars mavzusi an'anaviy tarzda qoidalar yoki formulalarni doskaga yozish bilan emas, balki yechimi dastlab noma'lum bo‘lgan muammoli vaziyat (keys) bilan boshlanadi. Masalan, aniq fanlar yoki iqtisodiyot darslarida o‘quvchilarga korxonaning inqiroz holati beriladi va undan chiqish yo‘llarini topish topshiriladi. Bu jarayonda talaba majburiy ravishda izlana boshlaydi.

2. **Sokratik muloqot va Ochiq savollar tizimi:** Pedagog o‘quvchiga faqat xotirani sinovchi ("Nima?", "Qachon?", "Kim?") kabi yopiq savollarni berishdan voz kechishi kerak. Buning o‘rniga mantiqiy va tahliliy tafakkurni uyg‘otuvchi: *"Sizningcha, nega aynan shu usul tanlandi?"*, *"Agar jarayon teskari tomonga ketganida qanday oqibatlar kelib chiqardi?"*, *"Ushbu nazariyaning kamchiliklari nimada deb o‘ylaysiz?"* kabi savollar o‘quvchini chuqur mulohaza yuritishga majbur qiladi.

3. **Kichik guruhlarda ishlash va "Aqliy hujum" (Brainstorming):** Ushbu metodlar yordamida auditoriyada psixologik erkinlik muhiti yaratiladi. Har qanday o‘quvchi o‘z fikrini andisha qilmasdan, xato qilishdan qo‘rqmasdan ayta olishi ta'minlanadi. Zero, pedagogikada eng xavfli holat — o‘quvchining noto‘g‘ri gapirishdan qo‘rqib, darsda jim o‘tirishi hisoblanadi.

IV. XULOSA VA TAVSIYALAR

O‘tkazilgan pedagogik tadqiqotlar, adabiyotlar tahlili va solishtirma o‘rganishlar asosida quyidagi yakuniy ilmiy xulosalarga kelindi:

• **Birinchidan,** zamonaviy o‘quvchilarni mustaqil va tanqidiy fikrlashga o‘rgatish — shunchaki xohish emas, balki davr talabi, milliy ta'lim taraqqiyotining asosi va ijtimoiy zaruriyatdir. Bunga erishish uchun

pedagog, eng avvalo, o‘zining dars o‘tish stereotiplaridan butunlay voz kechishi va fasilitatorlik ko‘nikmalarini egallashi lozim.

• **Ikkinchidan,** dars xonalarida o‘zaro ishonch va xato qilishga haqli bo‘lish muhitini yaratish zarur. O‘quvchi o‘z fikrini dadil va erkin bayon eta olgandagina unda kreativlik va shaxsiy mas'uliyat hissi uyg‘onadi.

• **Uchinchidan,** ta'lim muassasalarida baholash tizimini ham tubdan isloh qilish, ya'ni faqat "to‘g‘ri yodlangan javob" uchun emas, balki

o‘quvchining muammoga yondashish uslubi, mantiqiy fikrlash zanjiri va original g‘oyalari uchun ham rag‘batlantirish tizimini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Pedagogika sohasidagi islohotlarning muvaffaqiyati har bir o‘qituvchining darsga bo‘lgan innovatsion munosabatiga bevosita bog‘liqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil.
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 210 b.
3. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti (Darslik). – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.
4. Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Noshir, 2020. – 320 b.
5. Dewey, J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – 432 p.

.

ZAMONAVIY TA'LIMDA PEDAGOGNING INNOVATSION VAZIFALARI: O‘QUVCHILARNI MUSTAQIL VA TANQIDIY FIKRLASHGA O‘RGATISH METODIKASI

Samarqand davlat Pedagogika instituti pedagogika yo’nalishi 1-bosqich talabasi

Baxromova Mohinur

Annotatsiya: Ushbu maqolada global axborotlashuv hamda raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanayotgan davrda zamonaviy pedagogika fani oldida turgan dolzarb vazifalar, xususan, ta'lim oluvchilarda mustaqil va

tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari keng miqyosda tadqiq etilgan. An'anaviy yodlash va tayyor ma'lumotlarni o‘zlashtirish tizimidan

zamonaviy kompetensiyaviy yondashuvga o‘tishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati ilmiy asoslab berilgan. Shuningdek, dars jarayonida interaktiv metodlar, muammoli ta'lim texnologiyalari hamda innovatsion keyslardan foydalanishning amaliy usullari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, keys-stadi, motivatsiya, innovatsiya, kreativlik.

V. KIRISH

XXI asr — yuqori texnologiyalar, sun'iy intellekt va axborot oqimi mislsiz darajada tezlashgan davr hisoblanadi. Bugungi kunda ta'lim tizimining bosh maqsadi faqatgina muayyan fundamental bilimlar majmuasini o‘quvchi yoki talaba ongiga singdirishdan iborat bo‘lib qolishi kutilgan samarani bermaydi. Zero, har qanday ensiklopedik yoki statistik ma'lumotni zamonaviy gadjetlar va global internet tarmoqlari yordamida bir necha soniyada topish imkoniyati mavjud. Shunday ekan, zamonaviy pedagogika fani va amaliyoti oldida

fundamental professional savol tug‘iladi: **Bugungi maktab va oliygoh ta'lim oluvchiga nima berishi kerak va uning shaxs sifatida shakllanishida qanday rol o‘ynashi lozim?**

Ushbu savolning yagona va eng to‘g‘ri javobi — o‘quvchilarda **mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishdir**. Zamonaviy shaxs

axborotlar ummonidan o‘ziga kerakli va to‘g‘ri ma'lumotni ajratib olishni, uni mantiqiy süzgichdan o‘tkazib tahlil qilishni hamda real hayotiy muammolarni hal etishda amaliy qo‘llashni o‘rganishi shart. Aks holda, jamiyat faqat tayyor

qoliplar asosida ishlaydigan, ijodiy yondashuvdan yiroq bo‘lgan kadrlarga to‘lib ketadi. Ushbu maqolada pedagoglarning aynan shu yo‘nalishdagi faoliyatini modernizatsiya qilish va dars o‘tish metodikasini yangilash masalalari ilmiy-amaliy jihatdan ko‘rib chiqiladi.

VI. ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIK ASOSLAR

O‘quvchilarning mustaqil faoliyatini tizimli tashkil etish va ularda ijodiy, mustaqil fikrlashni rivojlantirish muammosi uzoq tarixiy ildizlarga ega. Sharq uyg‘onish davri mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy va Ibn Sino o‘zlarining ilmiy asarlarida ilm egallash jarayonida shaxsning faolligi, uning shaxsiy kuzatuvlari va mustaqil mulohazasiga alohida urg‘u berganlar.

Alisher Navoiy asarlarida ham ta'limda majburlash emas, balki shakllanayotgan shaxsning tafakkurini uyg‘otish muhimligi uqtirilgan.

G‘arb pedagogikasida esa Jon Dyui, Jan Piaje va Lev Vigotskiy kabi psixolog va olimlarning "konstruktivizm" nazariyasi ta'lim tizimida inqilob qildi.

Ularning qarashlariga ko‘ra, bilim insonga tayyor mahsulot sifatida berilmaydi, balki o‘quvchi tomonidan shaxsiy tajriba, xatolar va faol fikrlash jarayonida "quriladi", ya'ni qayta kashf etiladi.

Zamonaviy o‘zbek pedagog olimlaridan J.G‘.Yo‘ldoshev, R.H.Jorayev va B.X.Xodjayevlar ham ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish, talabalarning mustaqil ishlarini tizimli tashkil etish va mantiqiy fikrlash madaniyatini shakllantirish muammolarini keng tadqiq etishgan. Biroq, bugungi raqamli avlod (Z-avlod va Alfa-avlod) psixologik xususiyatlarini, ulardagi "klipcha fikrlash" (axborotni qisqa va vizual qabul qilish) moyilligini hisobga olgan holda, pedagogik metodlarni doimiy ravishda transformatsiya qilib borish ehtiyoji mavjud.

VII. TADQIQOT NATIJALARI VA TAHLILLAR

Pedagogik kuzatuvlar va empirik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an'anaviy

"O‘qituvchi — subyekt (aktiv), o‘quvchi — obyekt (passiv)" modeli bugungi kun talablariga mutlaqo javob bera olmaydi. Ushbu eskirgan tizimda o‘quvchi faqatgina ma'ruzani eshituvchi, konspekt qiluvchi va imtihonda o‘sha yodlagan narsasini qaytarib beruvchi mexanik ijrochi rolini bajaradi. Bu esa darsda

zerikishga, motivatsiyaning pasayishiga va kreativlikning so‘nishiga olib keladi. Mavzuni ilmiy jihatdan tahlil qilish va farqlarni yaqqol ko‘rish uchun an'anaviy dars modeli bilan zamonaviy innovatsion (interaktiv) dars modelini maxsus mezonlar asosida solishtirib chiqamiz:

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchida mustaqil fikrlash mexanizmini faollashtirish uchun pedagog quyidagi zamonaviy strategiyalarni ta'lim jarayoniga tizimli ravishda olib kirishi shart:

Pedagogik mezonlar	**An'anaviy dars modeli**	**Innovatsion (Interaktiv) dars model**
O‘qituvchining darsdagi roli	Asosiy ma'lumot yetkazuvchi, nazorat qiluvchi va buyruq beruvchi (Diktator)	Yo‘naltiruvchi, maslahatchi, jarayon koordinatori (Fasilitator)
O‘quvchining faollik darajasi	Passiv eshituvchi, yod oluvchi va qayta takrorlovchi	Aktiv ishtirokchi, tadqiqotchi va muammo yechuvchi
Bilim olish manbalari	Faqat belgilangan darslik va o‘qituvchining ma'ruzasi	Darslik, internet resurslari, guruh tahlillari, amaliy tajribalar
Xatolarga nisbatan munosabat	Salbiy baholanadi, jazolanadi yoki kamchilik deb qaraladi	Izlanish, o‘rganish va haqiqatga yetishish bosqichi hisoblanadi

Darsning yakuniy maqsadi	Mavzuni yodlash va testdan o‘tish	Ko‘nikma (kompetensiya) shakllanishi va amalda qo‘llash

1. **Muammoli ta'lim texnologiyasi:** Dars mavzusi an'anaviy tarzda qoidalar yoki formulalarni doskaga yozish bilan emas, balki yechimi dastlab noma'lum bo‘lgan muammoli vaziyat (keys) bilan boshlanadi. Masalan, aniq fanlar yoki iqtisodiyot darslarida o‘quvchilarga korxonaning inqiroz holati beriladi va undan chiqish yo‘llarini topish topshiriladi. Bu jarayonda talaba majburiy ravishda izlana boshlaydi.

2. **Sokratik muloqot va Ochiq savollar tizimi:** Pedagog o‘quvchiga faqat xotirani sinovchi ("Nima?", "Qachon?", "Kim?") kabi yopiq savollarni berishdan voz kechishi kerak. Buning o‘rniga mantiqiy va tahliliy tafakkurni uyg‘otuvchi: *"Sizningcha, nega aynan shu usul tanlandi?"*, *"Agar jarayon teskari tomonga ketganida qanday oqibatlar kelib chiqardi?"*, *"Ushbu nazariyaning kamchiliklari nimada deb o‘ylaysiz?"* kabi savollar o‘quvchini chuqur mulohaza yuritishga majbur qiladi.

3. **Kichik guruhlarda ishlash va "Aqliy hujum" (Brainstorming):** Ushbu metodlar yordamida auditoriyada psixologik erkinlik muhiti yaratiladi. Har qanday o‘quvchi o‘z fikrini andisha qilmasdan, xato qilishdan qo‘rqmasdan ayta olishi ta'minlanadi. Zero, pedagogikada eng xavfli holat — o‘quvchining noto‘g‘ri gapirishdan qo‘rqib, darsda jim o‘tirishi hisoblanadi.

VIII. XULOSA VA TAVSIYALAR

O‘tkazilgan pedagogik tadqiqotlar, adabiyotlar tahlili va solishtirma o‘rganishlar asosida quyidagi yakuniy ilmiy xulosalarga kelindi:

- **Birinchidan,** zamonaviy o‘quvchilarni mustaqil va tanqidiy fikrlashga o‘rgatish — shunchaki xohish emas, balki davr talabi, milliy ta'lim taraqqiyotining asosi va ijtimoiy zaruriyatdir. Bunga erishish uchun pedagog, eng avvalo, o‘zining dars o‘tish stereotiplaridan butunlay voz kechishi va fasilitatorlik ko‘nikmalarini egallashi lozim.

- **Ikkinchidan,** dars xonalarida o‘zaro ishonch va xato qilishga haqli bo‘lish muhitini yaratish zarur. O‘quvchi o‘z fikrini dadil va erkin bayon eta olgandagina unda kreativlik va shaxsiy mas'uliyat hissi uyg‘onadi.

- **Uchinchidan,** ta'lim muassasalarida baholash tizimini ham tubdan isloh qilish, ya'ni faqat "to‘g‘ri yodlangan javob" uchun emas, balki o‘quvchining muammoga yondashish uslubi, mantiqiy fikrlash zanjiri va original g‘oyalari uchun ham rag‘batlantirish tizimini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Pedagogika sohasidagi islohotlarning muvaffaqiyati har bir o‘qituvchining darsga bo‘lgan innovatsion munosabatiga bevosita bog‘liqdir.

Adabiyotlar ro‘yxati (references)

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil.
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 210 b.
3. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti (Darslik). – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.
4. Hasanboyev J. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Noshir, 2020.

– 320 b.

5. Dewey, J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – 432 p.

.